

Kiti Jurica-Korda

Ključno pitanje:

Zašto je ubijen Stjepan Radić?

T :

Modul govori o ubojstvu Stjepana Radića i članova HSS –a (Hrvatske seljačke stranke) u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. srpnja 1928.

Ovu temu izabrali smo jer smo planirali obraditi sve atentate koja su se dogodila u tome razdoblju i na tome području. Kontroverzno u ovoj temi je to što je ovo ubojstvo kod većine Hrvata shvaćeno kao način vladajućeg režima da se obračuna s najjačom hrvatskom strankom i njenim veoma popularnim predsjednikom. Teza da je u pitanju predumišljaj nikada nije prihvatljivije, ali vjerovanje da je to bilo organizirano ubojstvo ostalo je (među) Hrvatima zauvijek nego službena verzija događaja da je u pitanju bio slučajni akt 'poremećenog' poslanika Puniše Račića. S obzirom da se ubojstvo dogodilo u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS, događaj je relevantan svim narodima koji su živjeli u Kraljevini, posebno zbog toga što je samo 6 mjeseci nakon toga kralj Aleksandar uveo osobnu diktaturu.

C :

Upoznavanje s političkom atmosferom u Kraljevini SHS-a 20-ih godina 20. stoljeća, naročito međusobnim odnosom režima i vodećeg hrvatskog političara Stjepana Radića. Kritičkim proučavanjem izvora odrediti moguće uzroke atentata u Narodnoj skupštini te objasniti razloge kontroverznih reakcija na taj događaj.

I   **č** :

- Učenci će se upoznati s dijelom političke atmosfere u Kraljevini SHS-a, naročito s politikom i djelovanjem Stjepana Radića prema vladajućem režimu i obrnuto.

- Učenci će razviti sposobnost analiziranja pisanih i fotografskih izvora, sposobnost pravljenja vlastitih procjena i kritičkog mišljenja, kreativnog i grafičkog predstavljanja rezultata.

- Učenci će razviti empatiju, društvenu osjetljivost i vidjet će koliko emocije mogu pojačati kontroverzu događaja.

Radionica se treba izvesti iz dva dijela.

1. : Ubojstvo u Parlamentu i njegovi uzroci (zašto je ubijen Stjepan Radić?)

1. korak – Nakon kratkog uvoda (ovisno o prethodnom učeničkom znanju učenika) nastavnik će parovima učenika podijeliti 6 novinskih naslova. Zadatak učenika je da tih 6 naslova sortiraju prema emotivnom naboju.

2. korak – Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore s pitanjima za analizu. Izvore koji se odnose na moguće uzroke ubojstva, moraju analizirati i odgovoriti na ključno pitanje.

3. korak – Svaka grupa predstavlja odgovor na svoje ključno pitanje. U skladu s odgovorima nastavnik i učenici sastavljaju popis uzroka atentata i ispisuju ih na ploči.

4. korak – učenici ispisuju sve uzroke na papire i oblikuju ih u liku dijamanta.

5. korak – kratka diskusija o značaju uzroka.

6.

2. : Reakcije na ubojstvo (što je razlog kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?)

1. korak – Nastavnik dijeli učenike u 8 grupa i dijeli im izvore. Svaka grupa ima posebnu ulogu osobe koja ima vlastiti pogled na ubojstvo.

Zadatak za svaku grupu: Sa stanovišta vaše uloge, pripremite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

2. korak – Učenici (jedan predstavnik svake grupe-uloge) predstavljaju svoje izjave (reakcije) na ubojstvo i smrt Stjepana Radića.

3. korak – kroz diskusiju odgovorite na ključno pitanje: Što je glavni razlog kontroverznih reakcija na ubojstvo Stjepana Radića?

90
minuta

Dana 1.XII.1918. proglašena je prva zajednička država južnih Slavena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Vodeći političari u Hrvatskoj bio je Stjepan Radić, koji je svojim zalaganjem za republikansko uređenje, nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu uspio na oporbu vladajućim monarhističkim krugovima. Iako su na parlamentarnim izborima osvajali značajan broj mandata, do 1925. godine pristalice Radića apstiniraju od rada u parlamentu. Radić je u nekoliko navrata bio i zatvaran. Godine 1925. odriče se republikanstva, priznaje režim i kratkotrajno sudjeluje u vladi kao ministar prosvjete. Godine 1927. nastaje koalicija HSS-a i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribićevića koja je predstavljala vrlo ozbiljnu oporbu vladajućem režimu.

1. Poredaj naslovnice novina prema emocionalnom naboju naslovnih tekstova!
2. Komentiraj odakle dolaze naslovnice s najviše emocionalnog naboja.

S N S š	K	P R ć B č
		
<p>"Novosti" – posebno izdanje od 20. lipnja 1928.</p>	<p>"Jutarnji list" od 21. lipnja 1928.</p>	<p>"Politika", 21. 06. 1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina_25_svbijna_2012.</p>
S š S š	K š	S
		
<p>"Novosti" od 21. lipnja 1928. http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25. svibnja 2012.</p>	<p>"Slovenec", slovenski dnevni politički list http://www.dlib.si/browse/besedila/125_svbijna_2012.</p>	<p>"Domoljub", slovenski dvotjednik pouzdanog i zabavnog karaktera http://www.dlib.si/browse/besedila/125_svbijna_2012.</p>

1. :

A N š

2. č

G A

4

Izvor 1

I S R ć
 N ć 24.11.1918.
 D ž SHS-
 K S C G
 R ć č :

Vi, gospodo, upravo nimalo ne marite za to to na seljak uop e, a napose seljak hrvatski, ne e ni da uje ni ta vi e o kralju i o caru, a isto tako ni o dr avi koja mu se silom name e.... Ali stalno znam da Hrvate za to pridobiti ne ete, a ne ete ih pridobiti zato to je sav hrvatski selja ki svijet isto tako protiv va eg centralizma kako je protiv militarizma, isto tako za republiku kao i za narodni sporazum sa Srbima...

Na je hrvatski seljak, a to je devet desetina hrvatskog naroda, u ratu postao potpun ovjek, a to zna i da ne e vi e nikomu slu iti, nikomu robovati, ni tu inu ni bratu... Nego ho e da se u ovo veliko doba dr ava uredi na slobodnom republikanskom i na pravednom ove anskom (socijalnom) temelju.

Stjepan Radić: *Politički spisi*, Zagreb, 1971., str.323-335

Izvor 3

ž ž R ć
 1919. 1925. š

Svi skupovi Stranke su zabranjeni, arhiva je zaplijenjena, a izdan je i nalog za uhi enje gospodina Radi a i nekolicine drugih vo a Stranke. Dekret se temeljio na injenici da je Stranka, pri av i selja koj internacionali, postala sastavni dio Tre e komunisti ke internacionale (to su Hrvati uvijek osporavali), da je odr avala nezakonite odnose s Makedonskim revolucionarnim komitetom i da su njezini lanovi odgovorni za subverzivnu propagandu u vojsci. Pet strana kih vo a je uhi eno, ali je gospodinu Radi u po lo za rukom da na vrijeme izbjegne uhi enje i tek je naknadno prona en kako se sramno krije u jednoj ni i u zidu, u stanu svog ne aka.

Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, uredio: Ž. Avramovski, Zagreb, 1986, str.311.

Izvor 2

S R ć

file:///D:/multimedija/program/pov8/032-1.htm (15. svibnja 2012.)

P A:

- Kakvu je državu, još prije ujedinjenja, Radić zagovarao u:
  - smislu državnog uređenja
  - smislu nacionalnih odnosa s ostalim Južnim Slavenima
  - socijalnom smislu
- Zašto je Radić uhićen 1925.godine?

K č A:

Zašto je i na koji način režim pokušao onemogućiti Radiću političko djelovanje?

Izvor 1

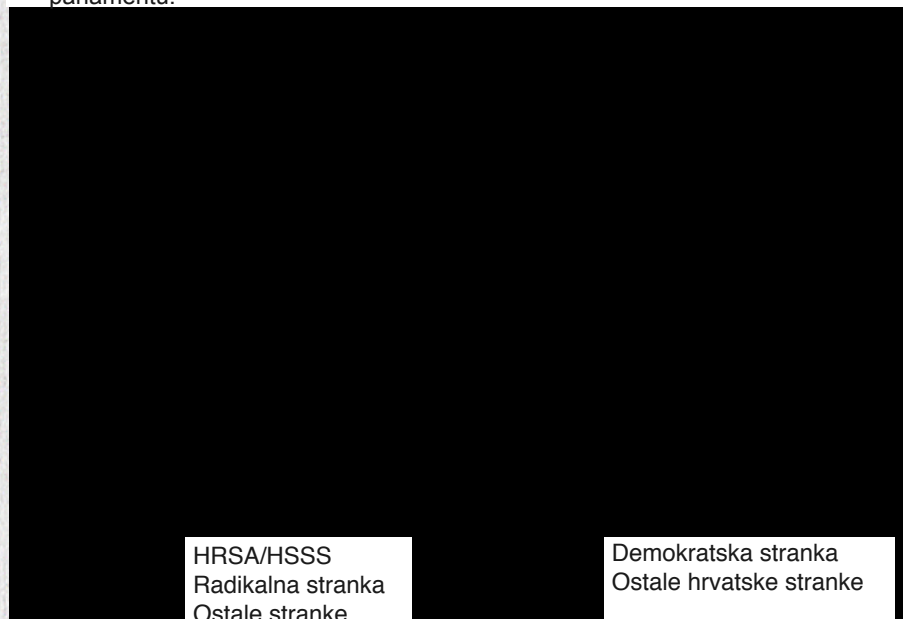
R

1920.-1927. K SHS

G	1920	1923	1925	1927
Demokratska stranka	92	51	37	61
Narodna radikalna stranka	91	108	143	112
Komunistička stranka	58			
Hrvatska narodna (republikanska) Seljačka stranka	50*	70*	67	61
Samostojna demokratska stranka			21	22
Ostale hrvatske stranke	6	1	0	2
ostale stranke	122	84	47	57

* Izabrani zastupnici HRSS-a 1920. i 1923. nisu sudjelovali u radu parlamenta.

Prema rezultatima parlamentarnih izbora, grafički prikazi odnos stranaka u parlamentu!

HRSA/HSSS
Radikalna stranka
Ostale stranke

Demokratska stranka
Ostale hrvatske stranke

P :

Postavite pitanja za analizu rezultata izbora!

K č

B:

Kakve je izborne rezultate imala Radićeva stranka?

Izvor 1

S R ć š
 H 5. II.1927 :

„Mi smo korupciju svezali. I da na a Selja ka stranka nije pred svijetom u inila ni ta drugo, nego pokazala da na a dr ava ima lice kakvo je va e, da je to dr ava naroda po tenoga, da ne trpimo lopova, to je velika stvar. To me moglo stajati glave, a mo da e me i stajati. Ja sam dobivao pisma u kojima mi pi u: Ubit u vas! Javno su govorili: Pa i je umro, Radi a treba ubiti. Ako nemamo zato svoga ovjeka, na i emo Hrvata.“

List "Dom", 19. siječnja 1927..

List "Dom" glasilo je Radićeve stranke od 1904.

Izvor 2

R ć đ ž :

„Potrebna je organizacija tri do etiri oblasti koje bi se temeljile na gospodarskim, socijalnim, prosvjetnim i geografskim principima. Prva, jadransko-podunavska oblast u kojoj bi bili svi pre anski krajevi bez Slovenije, a s Crnom Gorom. Druga oblast, srpsko-moravska, tre a Ju na Srbija, etvrta Slovenija. Svakoj oblasti bi se prepustilo sve to se ti e privrede, kulture i socijalne brige. U Beogradu bi ostalo zakonodavstvo i egzekutiva samo u velikom, a svi zakoni to sre uju ivot i suradnju pre li bi na oblasti.“

Hrvoje Matković: Povijest HSS-a, Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str.248. (Matković citira Radića prema listu Riječ, 134/ 13. travnja 1928.

Izvor 3

J
 č ć 1928, 17. I.
 1928.
 R ć P č ć :

„Ipak, ako mislite da netko ru i iznutra zemlju, onda vam je prva du nost bila i ostaje da jednoga istoga dana, i Svetozara Pribi evi a u Beogradu i Stjepana Radi a u Zagrebu ubijete.“

Izvor 4

S J ć
 č ž :

„U svojoj vjekovnoj borbi za dr avnu samostalnost Srbi su dobili pravi kult dr avne ideje i dosta je bilo da im se ka e da federalizam mo e dovesti u pitanje dr avno jedinstvo pa da odmah postanu njegovi protivnici.“

Slobodan Jovanović, Jugoslavenska misao u prošlosti i budućnosti, Beograd, 1939, str.3.

P C:

- 1.Prema izvoru br.1 odgovori zašto Radić dobiva prijeteća pisma?
2. Što Radić predlaže u preuređenju države i zašto se to smatra unutrašnjim rušenjem države?

K č C:

Čije je interese ugrozio Radić svojim kritikama i prijedlozima i kakve prijetnje zbog toga dobiva?

1. :

A

N

š

2.

č

G

D - R

4

đ

Izvor 1

N

„Puni a Ra i : ... Izjavljujem pred svima vama da nigda srpski interesi, kad ne pucaju pu ke i topovi, nisu vi e bili dovedeni u opasnost nego sada...(graja). I gospodo, kao Srbini narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i otad bini otvoreno ka em da u upotrijebiti i drugo oru je, koje treba za tititi interese srpstva...(velika graja i protesti kod oporbe)

Svetozar Pribi evi : Ho ete li da se i u Londonu uje da se ovdje prijeti oru jem?

Dr. Pernar: Oplja kali ste begove!

Puni a Ra i (silazi s govornice): Tra im, gospodine predsjedni e, da ga kaznite ili u ja da ga kaznim (graja i burni protesti). Tko god bude poku ao da se stavi izme u mene i Pernara, poginut e! (velika larma). U tom trenutku on je zbilja potegao revolver. Ministar Vuji i koji sjedi iza njega u ministarskoj klupi hvata ga za ruku u namjeri da ga sprije i da puca. U istom trenu prisko i i Obradovi , ali Ra i , tjelesno silno jak ovjek, odgurne ruku Obradovi u i strahoviti pucanj iz parabeluma odjeknuo je u dvorani....“

Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (prema novinskom izvještaju)

Izvor 2

“G. Stjepan Radi bio je tog dana potpuno miran. Ni jedna upadica nije se ula s njegovih usana... Pok. Pavle Radi tako er je bio miran.... Jedini su g. Gran a i g. Pernar toga tragi noga dana bili temperamentni i silno revoltirani zbog prijetnja ubojstvima... Cijela atmosfera bila je puna elektriciteta. Svi su predosje ali nesre u, ali nitko nije mislio da e se tako brzo odigrati najve a tragedija od osnivanja ove dr ave.”

Politika, br.7236, 24. lipnja 1928.

Izvor 3

List „Politika“ br. 7232 od 21.06.1928. na 7.str. pod naslovom č č navodi i posljednju re enicu Puni e Ra i a koju je izgovorio prije nego to je napustio Skup tinu kroz ministarsku sobu ma u i revolverom. Viknuo je: Ž ! Ž

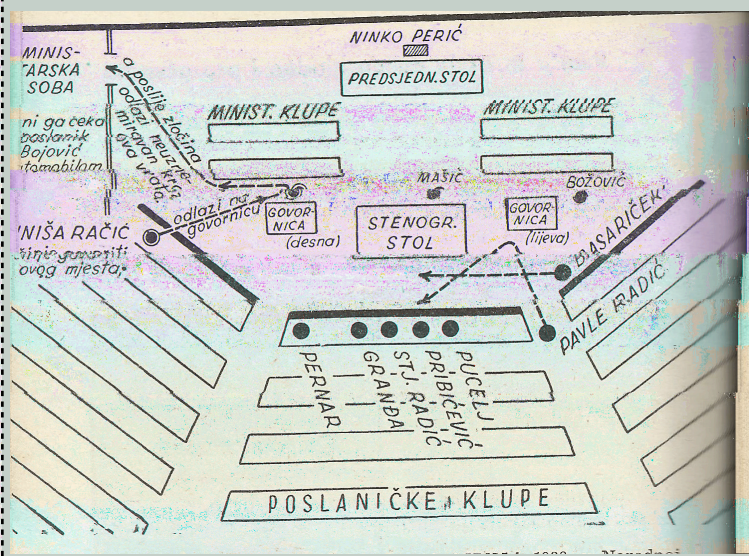
Izvor 4

R

P

S

, .7236 24. I.1928. (.K ž č: A R ć , , 1967., .374.)

P D:

1. Što je Puniši Račiću poslužio kao povod za atentat ?
2. Kojim je riječima opisana atmosfera u Parlamentu neposredno prije atentata?
3. Što misliš, je li Račić smišljeno tijekom govora prešao sa svog mjesta na govornicu?

K č D:

Može li se iz samog događaja zaključiti i o nekom od uzroka atentata?

1. :

A

N

š

N

š

č

č

10

ć

P

č

č

č ć .

č

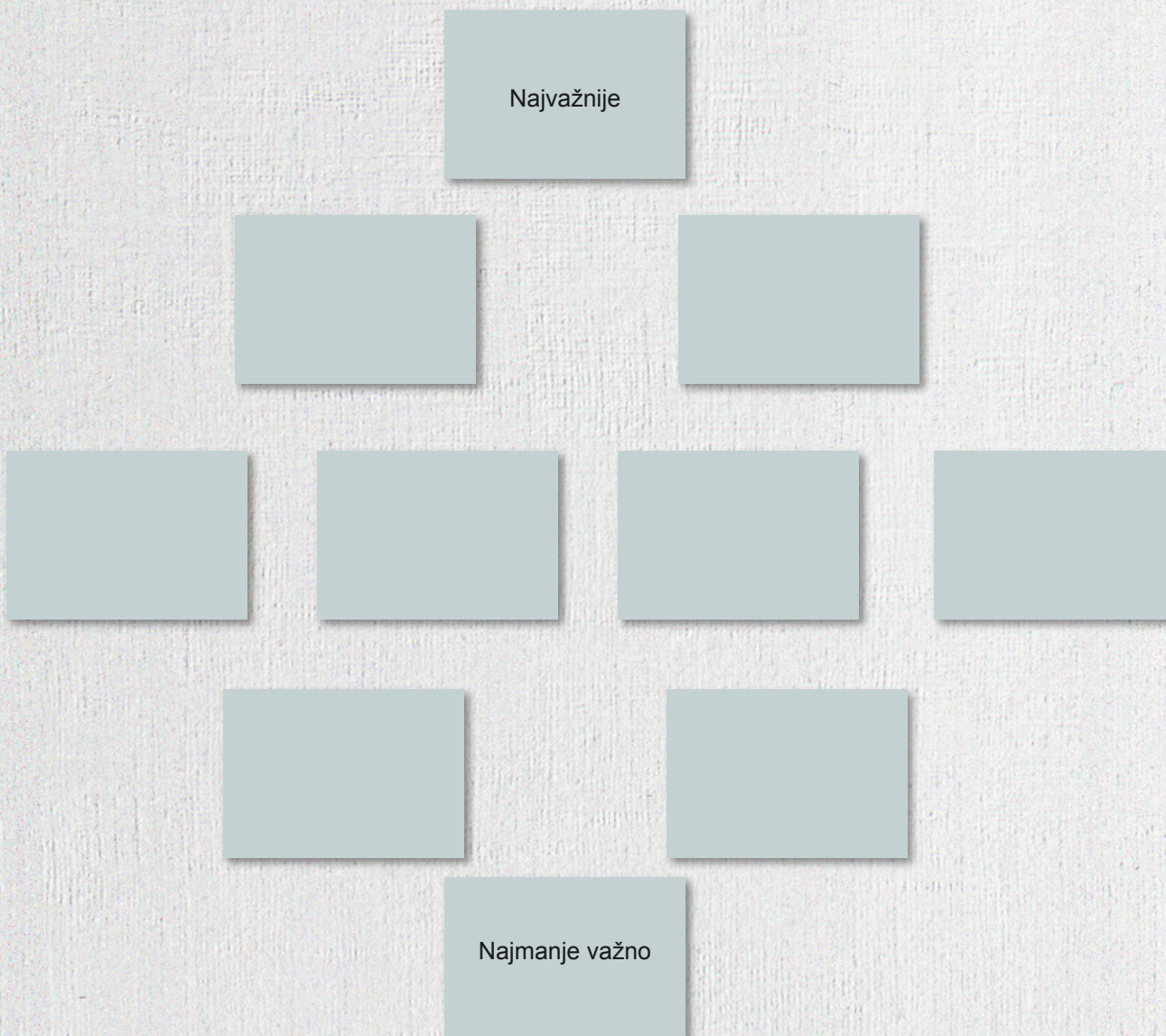
č : P

ć

ž !

Dijamant

Najvažnije

Najmanje važno

Grupa 1

P H

“Opravdani gnjev cjelokupne hrvatske javnosti nad umorstvom hrvatskih narodnih zastupnika u beogradskom parlamentu do ao je kao i u svim ostalim hrvatskim krajevima i u Zagrebu do potpunog izra aja u ju era njim demonstracijama. Ogor enje je bilo bezgrani no pa je pravo udo da nije bilo i te ih posljedica osim dvadesetorice ranjenih, koji su prilikom demonstracija nastradali...”

Ianak je iz glasila Hrvatske stranke prava “Hrvat” u rubrici Zagreba ka kronika

http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25. svibnja 2012..

Grupa 3

S P ć ć

Svetozar Pribi evi , srpski politi ar iz Hrvatske i Radi ev koalicijski partner, u svojoj knjizi “Diktatura kralja Aleksandra” napisao je o Puni i Ra i u :

“Rodom iz Crne Gore, ali odgojen u Srbiji, gdje je i cijeli ivot proveo. Pa i ga je koristio za povjerljive poslove u Makedoniji i Albaniji. Bio je komita u Makedoniji i poslije ujedinjenja pripadao je etni koj organizaciji.... U ao je u Radikalnu stranku. Zapa en je kao pristalica ideje Velike Srbije. On je organizirao ubojstvo Radi a po vi oj naredbi koju je ranije dobio...”

Dr. Sekula Drljević, *Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.*

Grupa 2

S D ć

Sekula Drljevi , kontroverzna povijesna li nost u Crnoj Gori. U parlamentarnom ivotu Kraljevine SHS bio je jedan od lidera Crnogorske federalisti ke stranke, a na izborima 1927. godine izabran je za poslanika na listi Hrvatske selja ke stranke. U svojim *Političkim spisima* pod naslovom *20. lipanj 1928.* donosi izme u ostalog, svoje vi enje atentata:

„Iz zasjede, po unaprijed utvr enom planu, izvr en je zlo in umorstva nad Vo om i U iteljem hrvatskoga naroda i nad njegovim drugovima. Vo a je poginuo u asu kada je hrvatski narod polagao sve svoje nade u njegovu pobjedu i postao je rtva zlo inca u asu kada su zlikovci jedino u njegovoj smrti vidjeli mogu nost pobjede nad hrvatskim narodom.“

Grupa 3

I M š ć

Ivan Me trovi , poznati umjetnik koji se do 1918. godine bavio politikom i bio lan Jugoslavenskog odbora:

„Dan poslije atentata sreo sam enu admirala Stankovi a. Ona mi se pribli ila i rekla mi na francuskom:

Ovi Srbijanci ne samo da su primitivci, nego su i ro eni razbojnici i neiskrena bagra.

Pripovijedala mi je zatim to je zapovjednik mjesta, general Trnokopovi , rekao njezinu mu u kad mu je admiral Stankovi rekao da je sramota pucati na narodne zastupnike i jo k tomu usred Narodne skup tine, jer da to mo e imati ne samo unutarnjih nego i vanjskih posljedica. Mjesto odgovora general je upitao admirala:

- A je li Stipica mrtav?

- Nije Stjepan Radi mrtav – odgovorio je Stankovi – nego, prema vijestima, samo te ko ranjen, a mrtvi su njegov sinovac Pavle Radi i uro Basari ek.

- Oh, majku mu staru, kako je to slabo ga ao – odgovorio je sada Trnokopovi i dodao – a posljedice e biti da e se morati ponovo pucati, ako pre ivi.“

Ivan Meštović: *Uspomene na političke ljude i događaje, Zagreb 1993.*

Grupa 5

G đ

Pogreb Stjepana Radića 12.VIII.1928.

<http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg> 15. svibnja 2012.

Grupa 7
S

Dana 23. 06. 1928. australske novine The Mail (Adelaide) pišu o neredima u Zagrebu nakon atentata u Narodnoj skupštini, o policijskom satu koji je zbog toga uveden u Zagrebu, ali i .....

„Postoji mnogo zle krvi između Hrvata i Srba u Kraljevini Jugoslaviji. To je dovelo do nereda u Zagrebu (glavni grad Hrvatske) kada se saznalo da je Stjepan Radić (hrvatski političar i predsjednik Hrvatske seljačke stranke) ranjen, a Pavle Radić (njegov nećak) ubijen od strane Račića (drugog delegata) tokom zasjedanja Narodne skupštine.“

The Manchester Guardian 10. 08. 1928. izvještava o smrti Stjepana Radića.

Autor članka kritički se osvrće na balkanski mentalitet u kojem mase slijede vođu u smatraju i Radića uspješnim populistom. Naglava vrlo napeto stanje između Hrvata i Srba nakon atentata u Skupštini te zaključuje:

„Hrvati traže odcjepljenje. S ubijenim Radićem tražit će ga više nego ikada. ... Jugoslavija je započela najcrnje dane u svojoj kratkoj povijesti. Nitko ne može kazati hoće li izaći kao izliječena ili slomljena nacija.“

<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/58553487> 20. svibnja 2012.

Grupa 6

č S

“U međuvremenu u Beogradu nije bilo gotovo nikakvih manifestacija solidarnosti i Hrvati su ocijenili da je reakcija na tragičnu događaju u tom gradu posve neadekvatna. Vladina glasila, mada su osuđivala zločin, naglavala su i provokativno ponašanje opozicije. Takve ocjene nisu doprinijele smirivanju situacije. Ni ta povoljnije posljedice nije imalo ni vladino toleriranje “Jedinstva”, lista krajnjih radikalnih tendencija, koji se u svom prvom broju, objavljenom nekoliko dana prije zločina, zalagao za uklanjanje gospode Radića i Pribevića.“

Izveštaj britanskog diplomate H.W. Kennarda, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Grupa 8

G K SHS

Priopćenje nove vlade objavljeno na sjednici Narodne skupštine 3.VIII. 1928.:

“Događaj od 20.juna tekuće godine, koji zaslužio najteže osuđeno i koji nam je oduzeo dva draga druga i više njih ranio, ne smije biti razlogom da prekinemo dosadašnju zakonodavnu suradnju, koja je za našu državu toliko potrebna. Ovaj žalostivi događaj je izdvojen i osoban, i ne smije se uopće avati. Osobito je velika nepravda kad se optužavaju parlamentarne grupe, ili, to je još gore, optužavaju dio naroda optužujući bez svakog razloga za djelo a kojim nema ni ta zajednički ko i koje isto tako optužuju ali i osuđuju kao i sav kulturni svijet. Tako nedopustivo tenozao trvanje odnosa ne može biti nego četno.“

‘Politika’, br. 7276, 3. kolovoza 1928., str. 1

Učenici prema ulogama (po jedan predstavnik svake grupe-uloge) redom iznose svoje mišljenje o atentatu i smrti Stjepana Radića.

K ć č :

Koji je glavni uzrok kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?